

СТВОРЕННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ МАРШРУТІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДИ РІДНОГО КРАЮ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ірина ЖАБСЬКА,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник: Яна МАКАРЕНКО,

кандидат біологічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

***Анотація.** У статті розглянуто значення та методи створення екскурсійних маршрутів для молодших школярів з метою вивчення природи рідного краю. Акцентовано увагу на ролі екскурсій у формуванні екологічної грамотності та відповідального ставлення до навколишнього середовища у дітей початкової школи. Представлено приклади маршрутів для вивчення природи рідного краю, адаптованих для спостереження за природними екосистемами, дослідження флори і фауни. А також акцентовано увагу на проведенні практичних завдань, що сприяють розвитку дослідницьких навичок.*

***Ключові слова:** екологічна грамотність, початкова школа, екскурсійні маршрути, природа рідного краю, екологічна компетентність, дослідницькі навички, екологічне виховання, природоохоронна діяльність, флора і фауна, екосистеми.*

CREATION OF EXCURSION ROUTES FOR STUDYING THE NATURE OF THE NATIVE LAND IN PRIMARY SCHOOL

Irina ZHABSKA

***Abstract.** The article considers the importance and methods of creating excursion routes for younger schoolchildren in order to study the nature of their native land. Attention is focused on the role of excursions in the formation of environmental literacy and a responsible attitude to the environment in primary school children. Examples of routes for studying the nature of the native land, adapted for observing natural ecosystems, studying flora and fauna, are presented. Attention is also focused on the implementation of practical tasks that contribute to the development of research skills. The article emphasizes the importance of active*

involvement of students in nature conservation activities through interactive and practical learning methods.

Keywords: *environmental literacy, primary school, excursion routes, native nature, environmental competence, research skills, environmental education, environmental protection activities, flora and fauna, ecosystems.*

У новітніх освітніх підходах все більше уваги приділяється формуванню екологічної грамотності та любові до природи рідного краю у дітей. Початкова школа є важливим етапом для закладання цих цінностей, оскільки саме в молодшому шкільному віці у дітей формуються основи екологічної свідомості та дбайливого ставлення до навколишнього середовища. Створення екскурсійних маршрутів для вивчення місцевої природи дає можливість залучити школярів до практичного дослідження екосистем, навчити їх помічати природні явища, розуміти місцеву флору і фауну, а також формувати тісний зв'язок з рідною землею. Такі екскурсії допомагають дітям не лише розширити знання про природний світ, а й сприяють вихованню дбайливого та відповідального ставлення до природи, закладаючи основи екологічно свідомого покоління.

Проведення природничих екскурсій відкриває для молодших школярів можливість безпосередньо контактувати з природою, досліджувати різні екосистеми, спостерігати за живими організмами та вчитися взаємодіяти з ними. Це сприяє не тільки поглибленню їхніх знань про довкілля, а й розвитку навичок аналізу та критичного мислення. Під час таких екскурсій діти набувають цінного практичного досвіду, вчать брати зразки, проводити вимірювання й помічати зв'язки між різними елементами екосистем.

Вивченням даної теми займалось чимало дослідників у галузі педагогіки та екології. Серед них О. Баранська, І. Бондаренко, Н. Білоконь, С. Гуцал, О. Дерев'яно. Усі вони займались вивченням питання формування екологічної компетентності школярів через природничі екскурсії.

Метою цієї статті є обґрунтування необхідності та розробка підходів до створення екскурсійних маршрутів для молодших школярів з метою вивчення природи рідного краю. Основними завданнями є формування екологічної грамотності, розвиток дослідницьких навичок і виховання відповідального ставлення до навколишнього середовища у дітей початкової школи. Стаття

також покликана розкрити освітній потенціал таких екскурсій, спрямованих на формування у дітей почуття любові до природи, розуміння її цінності та необхідності збереження екосистем рідного регіону.

Планування екскурсійних маршрутів та вибір об'єктів спостереження є важливим етапом у підготовці до формування екологічної компетентності молодших школярів. Полтавщина має в своєму розпорядженні багато природних зон, які дозволяють організувати екскурсії для вивчення різних аспектів природничих наук. Під час планування екскурсійних маршрутів було обрано кілька конкретних локацій, кожна з яких пропонує унікальні можливості для дослідження флори, фауни, водних ресурсів, ґрунтів та екосистем загалом [1].

Однією з основних локацій для проведення екскурсій стало природне джерело в селищі Голобородьківське Полтавської області. Поблизу криниці представлена велика кількість рослинних видів. Вивчення флори дозволяє учням не лише спостерігати за різноманіттям рослин, але й дізнатися про умови їх росту та адаптації до різних екологічних зон. Тут учні можуть виконувати практичні завдання зі збору зразків листя, аналізу рослинності та спостереження за сезонними змінами в рослинному світі. Особливий інтерес викликають лікарських рослин, де діти можуть дізнатися про користь рослин для здоров'я людини та їх значення для екосистем [2].

Маршрут: «Скарби природного джерела»

Місце проведення: місцеве природне джерело (с-ще Голобородьківське на Полтавщині).

Основні зупинки:

1. Зупинка біля джерела води.
2. Зупинка для спостереження за природою навколо.
3. Зупинка для пошуку лікарських рослин.

Характеристика: цей маршрут орієнтований на вивчення різноманіття флори, що представлена поруч з природним джерелом. Діти досліджували різні види рослин, так і місцеві лікарські рослини. Завдання полягає у визначенні рослин за ознаками, зборі зразків листя і квітів для подальшого аналізу та спостереження за їх сезонними змінами. Маршрут був інтегрований із темами про адаптацію рослин до різних кліматичних умов, збереження рідкісних видів і значення біорізноманіття.

Наступною важливою локацією стала річка Орчик, яка протікає неподалік міста Карлівка Полтавської області. Ця водойма є чудовим прикладом сільської екосистеми, де можна спостерігати за різноманіттям водної флори та фауни. Експерсії до річки дозволяють учням вивчати екологічні взаємозв'язки між водними та наземними організмами, спостерігати за водними рослинами, птахами, рибами та іншими мешканцями водойми. Під час експерсії школярі можуть проводити практичні завдання, зокрема аналіз стану води за допомогою спеціальних тестів, збір зразків водних рослин та обговорення проблем, пов'язаних із забрудненням водних ресурсів у місті. Це дозволить учням не тільки дізнатися про водні екосистеми, але й звернути увагу на проблеми забруднення водних об'єктів та можливі шляхи їх збереження.

Маршрут: «Водний світ річки Орчик»

Місце проведення: Річка Орчик, Полтавщина.

Основні зупинки:

1. Огляд берегової зони річки та дослідження рослинності.
2. Спостереження за водними мешканцями.
3. Вимірювання якості води та оцінка забруднення водойми.

Характеристика: маршрут побудований навколо вивчення водних екосистем та проблем урбанізації. Учні мають можливість спостерігати за водними рослинами та птахами, досліджувати зразки води на наявність забруднень і аналізувати стан водної екосистеми. Практичні завдання включають збирання зразків води для аналізу та обговорення можливих способів збереження водойм у міських умовах.

Ще однією локацією, обраною для експерсій, став Тагамлицький ліс на Полтавщині, він має багатий рослинний і тваринний світ, а також різноманітний ландшафт, що дозволяє вивчати різні аспекти природних екосистем. Це місце є ідеальним для організації експерсій, спрямованих на дослідження лісових екосистем, зокрема взаємодії між деревами, кущами, трав'янистими рослинами, грибами та тваринами, що населяють цей ліс. Учні можуть спостерігати за поведінкою птахів, комах та дрібних тварин, аналізувати різні види рослинних угруповань, а також досліджувати вплив людської діяльності на стан лісу. Важливим завданням для учнів буде оцінка екологічного стану лісу, вивчення його значення для міського середовища та розуміння ролі лісів у глобальній екосистемі.

Маршрут: «Лісова експедиція в Тагамлицькому лісі»

Місце проведення: Тагамлицький ліс, Полтавщина.

Основні зупинки:

1. Лісова галявина для спостереження за деревами та чагарниками.

2. Біотопи для вивчення тварин і комах.

3. Вивчення впливу людської діяльності на ліс (зони вирубки, засмічення).

Характеристика: цей маршрут включає спостереження за лісовими екосистемами та дослідження взаємодії між рослинами, тваринами та середовищем. Особливу увагу приділено вивченню взаємозв'язків у лісі та ролі кожного виду в екосистемі. Під час маршруту діти мають змогу виконувати завдання з аналізу стану ґрунтів, спостерігати за дрібними тваринами, такими як птахи, комахи, та досліджувати вплив людської діяльності на ліс.

Ще однією локацією територія Голобородьківської гімназії Карлівської міської ради Полтавської області. Це місце є чудовим прикладом природоохоронної території, де діти можуть вивчати різноманітні природні процеси, спостерігати за змінами в екосистемах залежно від сезону, а також досліджувати вплив рекреаційної діяльності на природне середовище. Екскурсії включають завдання, пов'язані з вивченням природного різноманіття, аналізу стану ґрунтів. Діти можуть не тільки насолоджуватися красою природи, але й отримати важливі знання про охорону природоохоронних зон і екологічні виклики, пов'язані з масовими відвідуваннями таких місць.

Маршрут: «Природа нашої школи»

Місце проведення: територія Голобородьківської гімназії Карлівської міської ради, Полтавщина.

Основні зупинки:

1. Зупинка біля шкільного саду та клумб.

2. Огляд ділянок з рекреаційною діяльністю (поляни для відпочинку, спортивний майданчик).

3. Практичні завдання зі збору зразків ґрунту та рослин.

Характеристика: у цьому маршруті діти можуть вивити рекреаційний вплив на природні екосистеми, аналізували зміни у природному середовищі внаслідок людської діяльності (наприклад, засмічення, витоптування рослинності). Практичні завдання включають вимірювання якості ґрунту, визначення видів рослин, які найбільше страждають від антропогенного впливу.

Кожна з обраних локацій пропонує унікальні можливості для вивчення різних аспектів природничих наук. Зокрема, флора і фауна Полтавщини є багатою і різноманітною, що дозволяє дітям спостерігати за різними видами рослин і тварин та досліджувати, як екосистеми функціонують у сільських умовах. Особливу увагу було приділено тому, щоб екскурсії охоплювали якомога більше різних природних середовищ: від лісів і парків до водойм і луків. Це дозволяє школярам отримати широке уявлення про природне різноманіття та зрозуміти, як різні елементи екосистеми взаємодіють між собою.

Окрім спостережень, важливою частиною екскурсій є практичні завдання, спрямовані на закріплення знань і розвиток умінь аналізувати стан природних об'єктів. Наприклад, учні можуть збирати зразки рослин для подальшого аналізу в класі, досліджувати структуру ґрунтів або виконувати завдання зі спостереження за поведінкою тварин. Такі завдання допомагають школярам краще зрозуміти наукові методи дослідження природи, розвивають в них навички проведення екологічного моніторингу та формують почуття відповідальності за збереження довкілля [4].

Розробка навчальних завдань і методики для кожної екскурсії є ключовим компонентом у формуванні екологічної компетентності молодших школярів. Основне завдання полягає в тому, щоб створити такі завдання, які б не лише відповідали віковим особливостям учнів, але й сприяли активному засвоєнню знань та формуванню практичних навичок у природничих науках.

Важливою складовою екскурсій є рефлексія. Вона допомагає систематизувати знання учнів, які вони отримали в ході роботи. Спостерігаючи за природою, діти можуть отримати велику кількість інформації, яка потребує осмислення та структурування. Рефлексивні обговорення дають можливість учням узагальнити все побачене і почуте, виділити найважливіші моменти та зробити висновки. Це сприяє глибшому розумінню екологічних процесів, взаємозв'язків у природі та ролі людини в цих процесах [3].

Отже, створення екскурсійних маршрутів та, відповідно, проведення екскурсій для молодших школярів сприяє не лише розширенню їх знань про рідний край, а й формує екологічну свідомість та відповідальне ставлення до природи. Діти отримують унікальний досвід безпосередньої взаємодії з

різноманітними екосистемами, що допомагає їм зрозуміти важливість збереження біорізноманіття та ролі людини у захисті навколишнього середовища. Виконання практичних завдань розвиває навички аналізу, спостереження, самостійного дослідження та екологічного моніторингу, що є основою для формування екологічної компетентності. Завдяки цим екскурсіям школярі усвідомлюють цінність природи рідного краю та набувають мотивацію дбайливо ставитися до неї у повсякденному житті, що є запорукою сталого майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Розвивати життєву компетентність. *Шкільний світ*. 2005. №37. С.5–13.
2. Коновальчук І. Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. *Молодь і ринок*, 2016. №5(136). С. 20–24.
3. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Київ : К.І.С., 2015. С. 15–24.
4. Січко І. О. Екологічна компетентність як професійна складова підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань, 2013. №7. С. 205–209.
5. Ткаченко О. М. Екологічна компетентність у системі шкільної освіти. Дніпро : ДНУ, 2018. 195 с.